

OBJEKAT ŠERIJATSKO-SUDAČKE ŠKOLE (1887.), ZATIM VIŠE ISLAMSKE ŠERIJATSKO-TEOLOŠKE ŠKOLE (1937.), PA ISLAMSKOG TEOLOŠKOG FAKULTETA (1977.) I KONAČNO FAKULTETA ISLAMSKIH NAUKA UNIVERZITETA U SARAJEVU (2013.).. FOTO: ARHIV AMA.

Omer NAKIČEVIĆ

ODGOVOR NA IZAZOV VREMENA[1]

Poštovana gospodo,

Dolazim iz zemlje Bosne i Fakulteta Islamskih nauka kojeg je podigla vlada Austrougarske 1887. godine. Iz sredine koja poslije sto i više godina koristi dodijeljeno dobro nama Bošnjacima od strane Austrougarske.

Da kažem između ostaloga, nasljednicima Austrougarske, kakve su utiske ostavili njihovi predci na nas Bošnjake, da se zahvalim domaćinu u ime kolega ovog Fakulteta i prenesem njihove pozdrave, da posjetim prisutne, sa usputnim kazivanjem, šta nam je Austrougarska kao prosvjetiteljska zemlja ostavila, da vam kažem da se mi Bošnjaci nalazimo ovdje u zemlji koja nas je mnogo zadužila, ali i mi Bošnjaci zadužili ovu zemlju što govore brojni grobovi na brežuljku Bromberen nedaleko od Graca, stradalih u čuvenoj borbi na Meleti.

Toliko o drevnim odnosima, a sada da pređemo na predmet zbog kojeg smo se okupili. Moj zadatak bi bio da iznesem u ovom kazivanju neke etičke stavove islamski obojene u odnosu na ono što smo preživljavali i što preživljavamo.

Koncepcija življenja koju zagovara Islam insistira na skladnosti između kretanja čovjeka kakvog želi Bog, i kretanja ovog Kosmosa kojeg je stvorio Bog. Primjetno je da čovječanstvo pati od strmoglavljenja uslijed odvajanja od kosmičkih zakona. Primijetan je sudar između zla kojim je čovječanstvo preplavljeno i prirodnih zakona.

Razvoj čovječanstva proteže se putem duge, duge prošlosti. Smrt nije kraj tog puta, nego jedna njegova faza. I sve što čovjek dobije na ovoj Zemlji nije sav njegov udio. To je samo jedan dio toga. Nagrada ili kazna koja čovjeka mimoiđe na ovom svijetu neće ga mimoići na Budućem.

Vjernik ima drevno porijeklo. On putuje stazama vremena i član je povorke koja korača u društvu plemenite grupe ljudi. On je u društvu Poslanika: Nuha, Ibrahima, Ismaila, Ishaka, Jakuba, Jusufa, Musaa, Isaa i Muhammeda a.s..

Ta časna povorka se od davnina suočavala sa raznim situacijama, krizama i iskušenjima, promjenom mjesta i brojnosti pripadnika, suočavala se sa zabludama, sljepilom, nasiljem, uzaludnim gubljenjem vremena, ugnjetavanjem, prijetnjama i prognanstvima. Međutim, ona je nastavila put čvrstim koracima, smirena srca, pouzdavajući se u Božiju pomoć, očekujući je svakog trena.

---

[1] Tekstualni sadržaj je korišten prilikom jednog obraćanja akademika Nakičevića na simpoziju u Beču (Austrija), ali do sada nije bio objavljen.

Islam uči čovjeka da u ovozemaljskom bitisanju nema mjesta slučajnosti, jer Bog sve sa mjerom stvara i kako treba uređuje. Sve ima svoju mudrost, samo što neke mudrosti ostaju nedostupne ograničenoj ljudskoj spoznaji. Na primjer čovjek prezire nešto, a ono može biti dobro za njega, voli nešto, a ono zlo za njega. (***Kur'an*** 2/216).

Vjernik živi smirene duše, bezbrižan i sretan, videći Božiju ruku u svakom događaju u svakoj radnji. On živi pod Božijom zaštitom, osjeća ugodnost od Njegovih svojstava i Njegovih aktivnosti.

Sve što postoji nije prepušteno zakonima gluhoće i sljepila. Iza svega toga stoji stalna Volja koja sve raspoređuje i određuje, postoji apsolutno htijenje, Božija ruka djeluje na njoj svojstven način. Mi ništa ne možemo ubrzati da se dogodi niti nešto predložiti Bogu. Božiji nauk donesen je da se po njemu postupa u svakoj sredini, u svakoj fazi ljudskog života, razvoja i svakom stanju ljudske duše.

Čovjek sam sebe vodi putem savršenstva uzdižući se ka Bogu. Ovo znači da je koncepcija života postavljena dugoročno. Čovjek nije prisiljen da ostvari svoje visoke ciljeve što prije. Pred njim je dug put, otvoren i nije ograničen dužinom života jedne osobe. Božiji nauk ne insistira da se ostvari svaka želja za života čovjeka koji se plaši da ga smrt neće preduhitriti. Istina u Božijem nauku je iskonska u izgradnji Bitka. Ona nije nešto prolazno niti slučajno. Ona nije bez određenog cilja. Iz Božije uzvišene vječnosti izrasta sve što postoji. Istina je osnova ovog svijeta i kada napusti ovaj svijet tu istinu on će i propasti. Istina se mora obznaniti, a neistina mora isčeznuti (***Kur'an*** 21/18).

Kakve god pojave bile mimo ovoga, njihov tok će se jasno otkriti. Svako dobro učinjeno drugome i svako dobročinstvo ostaju za uvijek na Zemlji.

Posljednji događaji na ovom prostoru navode nas na čvrsto uvjerenje – da nema dobra na ovoj Zemlji, nema mira ovom čovječanstvu, nema smirenosti ovom čovjeku, nema napredka, blagodati, niti čistote, nema skladnosti sa zakonima Kosmosa i prirodom života, bez povratka vjeri. Ovaj svijet je Božija tvorevina – vrata njegove prirode otvaraju ključevi Božije volje. Bolesti čovječanstva liječe se samo lijekom iz njegovih ruku. On je učinio da se ključevi svega nevidljivoga nalaze samo u Njegovom nauku i lijek za svaku bolest. Pa ipak, i znani i neznani ne obraćaju se na pravo mjesto kada je u pitanju čovjek. Ovako nešto oni ne rade kada je u pitanju npr. popravak nekog kućnog aparata, nego traže stručnjaka i predstavnika proizvođača tog aparata. Ali, kada čovjek primjenjuje ovo pravilo na sebi samom, on se ne obraća Tvorcu, niti traži Njegovo mišljenje iako ga je On sazdao, iako On Jedini zna puteve nastanka i odlaska čovječanstva.

Odavde dolazi do poteškoća, zalutalom, bijednom i zaprepašćenom čovječanstvu koji neće naći pravi put, uput, ni mir, ni sreću, bez povratka njegovom velikom Tvorcu, isto onako kao što se vraća jednostavni aparat njegovom beznačajnom sićušnom proizvođaču radi popravke.

Čovjek je sastavni dio moći Bitka. Njegov rad, njegovo htijenje, njegova vjera, njegovo činjenje dobra, njegov *ibadet* i njegova aktivnost sve su to vidovi moći ili snage koja ima pozitivan utjecaj na Bitak. Ta njegova snaga je povezana sa kompletnim Božijim zakonima o bitku. Sve skupa djeluje skladno i daje kompleksne rezultate samo kad su zajedno u prirodi. U svemu se proteže univerzalnost.

Međutim, kad god ove sile djeluju odvojeno i sukobljavaju se bit će onda loši rezultati i u međusobnoj proturiječnosti. Sam život postat će nesnošljiv, proširit će se poteškoće i patnje među ljudima, skladno postavci da Bog neće lišiti blagostanja naroda kome ga je podario – sve dok se on narod ne promijeni (8/53).

Prema tome, veza između djela čovjeka i njegove svijesti je čvrsta kao i veza između svih događaja koji se zbivaju u okviru kompletnog Božijeg zakona. Na rušenju ovog povezivanja, na unošenju rascjepa u ove skladnosti, na ubacivanju podvojenosti između ljudi i Božijih tekućih zakona, insistira i radi samo zlonamjernik koji to čovječanstvo izvodi sa puta istine.

Islamski nauk življenja ima za cilj odgojiti prvenstveno dobra i idealna čovjeka koji ne pravi razliku među ljudima po boji kože, ne mari za vještačke granice koje postavljaju ljudi radi prevlasti jednih nad drugima. To je ličnost koja se definira riječima: *Najugledniji je kod Boga onaj koji Mu je najodaniji* (***Kur'an*** 49/13). U jeziku Bošnjaka onaj koji je najveći *mutekija*. To je ličnost koja se samo Njemu klanja. U jeziku Bošnjaka, koji samo Bogu *ibadeti*. Međutim, *ibadet* ili klanjanje ne ograničava se samo na vjerske obrede. Vjerski obredi su predznaci za identificiranje jednog muslimana, ali i neka vrsta stanica na dalekom putu, na kojima se zadržavaju putnici da bi se snadbjeli onim što im je potrebno da nastave putovanje. Otuda je ovaj cjelokupni put – klanjanje i sve što se desi na tom putu – neki obred, fizički ili intelektualni rad sve je *ibadet* – klanjanje, ako je usmjereno Bogu. U protivnom kakva bi bila vrijednost tih trenutaka koji su prostrujali kroz čovjeka ili Svemir, ne ostavljajući nikakav trag iza sebe, gubeći se u Svemiru. Ovo znači da klanjanje ima daleko šire značenje jer obuhvata cjelokupnu djelatnost čovjeka, njegov osjećaj, ideju i rad. To je ustvari, usmjeravanje cjelokupne djelatnosti čovjeka prema Bogu u cilju ostvarenja Njegova zadovoljstva. Na taj način čovjek ostvaruje visoki položaj na zemlji u verziji Bošnjaka muslimana, *hilafet*. To je osnova na kojoj počiva islamski nauk življenja, nauk koji tretira ljudsko biće u cjelini, njegovu tjelesnu, intelektualnu i duhovnu stranu, njegov moralni i materijalni život, njegovu cjelokupnu djelatnost na zemlji, tretira čovjeka onakvog kakav on i jeste u svojoj prirodi, kakvog ga je Bog stvorio, ne oduzimajući od njegove prirode ništa, niti ga opterećuje bilo čime, što nije u njegovoj moći, naglašavajući pri tome notu skladnosti.

Ovaj nauk posvećuje dužnu pažnju duhovnoj – vjerskoj strani čovjeka, jer je duša prema ovom učenju, prava istina, a sve drugo nestalno i promjenjivo. Ona prihvaća sve ono što se da na neki način provjeriti ali vjeruje i u ono što se ne može čulima čovjeka saznati.

Temelj ljudskih odnosa je mir. Islam poziva na mir u svim situacijama. Rat smatra đavolskim zavođenjem i svaki onaj koji kroči koracima rata, služi se koracima satane, a svaki onaj koji nudi mir s njim treba prekinuti sukob. Svaki onaj koji ponudi mir i kaže "selam" nema nikakve podloge nastaviti sukob pod tvrdnjom da je on nemusliman. Ovo je otvoreno zastupljeno u tekstovima časnog Kur'ana koji je vječiti zakon svih pokoljenja. Nema nikakve razlike između stoljeća i stoljeća, nikakve razlike između pokoljenja i pokoljenja. Kada islam ističe mir kao glavnu podlogu ljudskih odnosa između država i država i naroda i naroda, onda vjernici nemaju prava da se miješaju u poslove neke zemlje i naroda osim u slučaju da zaštite opću slobodu i onda kada oni koji su u nevolji i potlačeni zatraže pomoć. Islam poštuje pravo da svaka zemlja ima pravo da bude suverena, ima pravo na odbranu svoga tla i suverenosti. U tome nema nikakve razlike između civiliziranog i necivilizirano svijeta, između zemlje i zemlje, između naroda i naroda.

Bez sumnje rat po islamskom shvaćanju nije osnova za međuljudske odnose. Principi o kojima je bilo riječi, a koji govore o pravilima odnosa ne dozvoljavaju muslimanima da počinju i vode rat, osim u slučaju agresije usmjerene protiv pravde i plemenitosti čovjeka.

Brojne su stavke u Kur'anu koje se osvrću na čovjeka i ističu da je čovjek Božiji namjesnik na zemlji – *halifa*, da su njemu kao takvom podčinjeni i stavljeni pod njegovu vlast Svemir i sve što je u Svemiru; da mu je Svevišnji dodijelio spremnost za spoznavanje svega što susrećemo u Svemiru, dao mu razum s kojim on može da spoznaje činjenice ovog Svemira i sve ono što je na njemu, da spoznaje šta je na nebesima i Zemlji, pa čak dao mu znanje s kojim nije obdario ni duhovna bića – anđele, nego im je naredio da se čovjeku – Adamu poklone. (***Kur'an*** 2/30-34, 45/12/13). Ova ukazana čast čovjeku ne odnosi se na jedan narod ili naciju, nego na sve. Svi imaju pravo na ovu čast jer Muhammed a.s. Vjerovjesnik ističe: "Svi ste od Adama, a Adam od zemlje. Nema nikakve razlike između Arapa i Nearapa. Razlika je samo u odanosti Bogu." Ovo učenje ističe da ukazivanje humanosti i ljudske plemenitosti pripada svakome ko u sebi nosi obilježje ljudskosti. Prva ukazana čast čovjeku bila je, dodjela mu razuma, čime podčinjava Uzvišeni tom biću cijeli Kosmos i sve što je na njemu, bilo da se radi o utrobi Zemlje ili na Zemlji ili u atmosferi. Nema nikakve prednosti među ljudima, zasnovane na boji, nema nikakve prednosti između bjelca i crnca osim u odanosti Bogu. Prenosi se da je neko uputio prijekor drugom čovjeku u prisustvu Vjerovjesnika Muhammeda a.s. uzviknuvši: "Crnčino!" jer mu je majka bila crnkinja. Na to će Vjerovjesnik: "To je prešlo svaku granicu." Ponovivši to tri puta, dodajući: "Nema nikakve razlike u prednosti između

jednog i drugog čovjeka, niti razlike između vjere i vjere u iskazivanju poštovanja prema čovjeku bio on živ ili mrtav."

U drugom kazivanju stoji da je jednog dana prošla povorka noseći tijelo jednog Jevreja. Vjerovjesnik ustade iz poštovanja prema mrtvom. Neko mu od prisutnih dobaci: "To je sprovod jednom Jevreju." A on mu odgovori: "Nije li on čovjek?"

Islam tretira ljude da svi oni čine jedan narod. Njih povezuje ljudskost, mada su im želje različite, ipak osnova je ista i sve dok je osnova jedna te ista onda i jedinstvo je kompletno. Prva stavka četvrtog poglavlja iz Kur'ana otvoreno ističe da je svim ljudima osnova, da ih je Bog stvorio od jedne osobe od nje proizveo suprugu i od njih se izrodili ljudi... (***Kur'an*** 4/1), (49/13), (7/189).

Ovo potvrđuje da su ljudi jedan narod, da je razlika proistekla iz razlike u željama da je Uzvišeni upućivao vjerovjesnike sa uputama da se usklade ta razilaženja prema Božijoj odredbi, da im ukažu na pravi put i usmjere onoga koji se odao prohtjevima i koji i drugog zavodi. (***Kur'an*** 2/213). Podjela ljudi na narode i plemena nema za cilj da se međusobno razilaze, svađaju i tuku, nego da se bolje međusobno upoznavaju i međusobno surađuju. (***Kur'an*** 49/13). Ovo međusobno upoznavanje čini da svaka se grupacija koristi dobrom druge grupacije jer su dobra s kojima raspolaže ova Zemlja, stavljena na raspolaganje sinovima ove Zemlje, a to je čovjek, tako da dobrom jednog područja ne raspolaže samo jedna grupa dok bi druga bila lišena tog dobra. A da bi se to ostvarilo moguće je jedino

putem suradnje i međusobnog ljudskog upoznavanja. Radi tog međusobnog upoznavanja Kur'an upozorava da se putuje po Zemlji i da stanovnici jednog područja na ovaj ili onaj način dođu do korištenja dobra kojeg proizvodi druga zona. Vjerovjesnik Muhammed a.s. se suprostavlja segregaciji zbog boje kože pa i zbog obrazovanosti zato što su neki obrazovani, a drugi ne. Obrazovan je upućen da obrazuje neobrazovanog, a ne da vlada njime i da ga eksploatiše. Neznani se neće pitati zašto nisu učili, ali će se pitati učeni i obrazovani zašto ih nisu podučavali.

Međusobna suradnja, islam uči da je osnovni princip svakog ljudskog društva i ukazuje da se ta suradnja mora odvijati na opće dobro, a zabranjuje suradnju koja bi prouzrokovala grijeh i neprijateljstvo u našoj interpretaciji agresiju. (***Kur'an*** 5/2). Suradnja je osnova porodice, temelj naroda u okviru jedne zone i uopće čovječanstva. To je potvrdio Muhammed a.s. svojim dolaskom u Medinu sa potpisivanjem ugovora o savezu sa Jevrejima, čiji je temelj bio suradnja na dobru, njegovanje čestitosti i plemenitosti i sprečavanja uznemiravanja, zatim, izbjegavanje neprijateljstva, uspostavljanje pravde, nešto slično kao što je to izraženo u terminu "mirni suživot". On insistira na suradnji sa čovjekom bez obzira u kom području on živio, ističući da Bog pomaže čovjeka sve dotle dok čovjek pomaže drugog čovjeka. Ovdje nije definisano ovog ili onog čovjeka, niti se ograničio na muslimane, nego misli na sve. Ovim se ističe da je suradnja poželjna u svim formama i oblicima, suradnja koja odstranjuje duh spora.

Islam insistira i na toleranciji ali ne poniženju. On ističe potrebu ljudske suradnje bila ona između pojedinaca ili društva na nivou tolerancije ali bez predaje zlu ili omogućavanju drugome da čini zlo. Kur'an ističe da se loše djelo odstranjuje dobrim činom i da takav postupak stvara ljubav među ljudima ako tu ima mjesta. (***Kur'an*** 41/34, 15/85).

Ako je nužno primijeniti kaznu za zla djela bilo na pojedinca ili društvo, onda kazna treba da bude da zadovolji pravdu bez pretjerivanja, a ako je moguće strpjeti i ne primijeniti kaznu, bolje bi bilo. (***Kur'an*** 16/126-127, 7/199).

Ovaj princip proističe iz same pravde. Postupanje ili uzvraćanje sa istim je odraz pravde u ljudskim odnosima između pojedinca i društva, bez obzira radilo se tu o muslimanu ili nemuslimanu jer Muhammed a.s. ističe: "Postupaj sa ljudima onako kako bi ti želio da oni postupaju sa tobom". Iz toga proističe da Musliman postupa prema onome koji mu je učinio nepravdu, upravo onoliko koliko odgovara njegovom djelu. Sankcije mogu biti veće samo za onoliko koliko bi spriječile onoga koji je učinio nepravdu, da to ponovi.

Ovaj postupak ne protivi se principu pravde, ni vrlini ni toleranciji, jer nije pravedno da se ispoljava tolerancija radi širenja zla. Iz širenja zla proističe i smutnja, a smutnja nije draga nikome. Primjena principa dobrote nije primjena dobrote u svrhu predaje i kapitulacije nego je to realna i pozitivna vrlina koja se ne može podvrći zlu i zlima, ona mora da nadmaši i jedno i drugo.

